

1. ДВА ТЕЛЕФОННІ ДЗВІНКИ І ПОХОРОН

Через два роки після материної смерті батько закохався в ефектну розлучену блондинку з України. Йому було вісімдесят чотири, а їй тридцять шість. Вона вибухнула в нашому житті, наче пухнаста рожева граната, скаламутивши темні води, піднявши на поверхню осад заболочених сподгадів, давши родинним привидам копняка під спину.

Усе почалося з телефонного дзвінка.

Батьків голос, тремтячи з хвилювання, тріщить на лінії.

— Надіє, така радість! Я женюся!

Пам'ятаю, як кров ударила мені в голову. Благаю, хай це буде жарт! Ох, він шизонувся! От же дурний дід! Але йому такого я не сказала. Я сказала:

— Тату, ой, як гарно.

— Так, так. Вона приїжджає зі своїм сином з України. Тернопіль в Україні.

Україна: він зітхає, вдихає незабутий запах скошеного сіна та вишневого цвіту. А я внюхую відчутний синтетичний душок Нової Росії.

Її звати Валентина, каже він мені. Проте вона більше схожа на Венеру.

— Венера Боттічеллі, що здійсмається з хвиль. Золоте волосся. Чарівні очі. Пишні перса. Коли ти її побачиш, ти зрозумієш.

Я-доросла — поблажлива. Як зворушливо — останній пізній цвіт кохання. Я-дочка — розгнівана. Зрадник! Хтивий старий звір! Мати вмерла ледве чи два роки тому! Я сердита й цікава. Не діждуся, щоб її побачити — жінку, що зазіхає на мамине місце.

— Чую — вона прекрасна. Коли я з нею познайомлюсь?

— Познайомишся після одруження.

— Думаю, було б краще, якби ми познайомилися до нього.

— Нащо тобі знайомитися? Не ти ж на ній женишся. (Він знає — щось не так, але думає, що якось це оминє.)

— Тату, а ти добре все обдумав? Це якось так раптово. Вона, мабуть, набагато за тебе молодша.

Я пильно стежу за тональністю голосу, щоб не видати ознак несхвалення — так мудрі дорослі розмовляють з закоханими підлітками.

— Тридцять шість. Їй тридцять шість, а мені вісімдесят чотири. То й що? (Він вимовляє «шо».)

В його голосі чути холод. Він передбачав це питання.

— Ну, це солідна різниця у віці...

— Надіє, я не думав, що ти така міщанка.

— Ні, ні. — Він змушує мене оборонятись. — Просто це... Можуть бути проблеми.

Не буде ніяких проблем, каже тато. Він упередив усі проблеми. Він її знає вже три місяці. Вона має дядька в Селбі і приїхала до нього в гості по туристичній візі. Вона хоче почати на Заході нове життя для себе і для свого сина — добре життя, з доброю роботою, добрими грішми, гарною машиною — безумовно, не «Ладоя» і не «Шкодою» — з доброю освітою для сина — має бути Оксфорд-Кембридж, не менше. Вона освічена жінка, до речі. Має диплом з аптекарства. Вона тут легко знайде добре оплачувану роботу — одразу, як вивчить англійську. Тим часом він допомагає їй з англійською, а вона прибирає в домі й глядить його. Вона сидить у нього на колінах і дозволяє пестити перса. Вони щасливі разом.

Чи мені не причулося? Вона сидить у мого батька на колінах і він пестить її бездоганні боттічеллівські перса?

— Ну... — я говорю спокійно, проте лють вривається в моє серце, — життя повне несподіванок. Надіюсь, у вас усе складеться. Проте, знаєш, тату — (пора ставати прямолінійною) — я розумію, чого ти хочеш на ній оженитись. Та чи ти питав себе, чого вона хоче заміж за тебе?

— Так, так, знаю. Паспорт. Віза. Дозвіл на працю. То й що?

Злий, хрипкий голос.

Він усе обміркував. Вона його глядітиме, поки він старішає й слабшає. Він дасть їй дах над головою, ділитиметься з нею крихітною пенсією, поки вона знайде добре оплачувану роботу. Її син — до речі, надзвичайно обдарований хлопець — геній — грає на піаніно — здобуде англійську освіту. Вечорами вони разом говоритимуть про мистецтво, літературу, філософію. Вона культурна жінка, не якась там балакуча селянка. До речі, він уже з'ясував її погляди на Ніцше та Шопенгауера, і вона згодна з ним у всьому. Вона, як і він, обожнює конструктивістів і гидує неокласицизмом. У них багато спільного. Стійкі підвалини для шлюбу.

— Тату, а ти не вважаєш, що їй би було краще вийти за чоловіка більш-менш її віку? Чиновники зрозуміють, що це шлюб з розрахунку. Вони не дурні.

— Гм.

— Її одішлють додому.

— Гм.

Він про це не думав. Це його сповільнює, проте не вибиває з колії. Розумієш, пояснює він, це її остання надія, її останній шанс уникнути депортації, злиднів, проституції. Життя в Україні дуже важке для такої делікатної натури, як вона. Він читав газети — новини похмурі. Нема хліба, нема туалетного паперу, нема цукру, нема каналізації, нема етики в громадському житті, а електрика буває

тільки зрідка. Як він може прирікати гарну жінку на таке життя? Як він може переходити на другий бік дороги?

— Надіє, зрозумій, тільки я можу її спасти!

Це правда. Він утомився. Він зробив усе, що міг. Перш ніж перейти до плану оженитись на ній самому, він шукав-перешукав підхожих чоловіків. Під'їжджав до Степаненків, літньої української пари, чий самотній син і досі живе з ними. Зондував містера Грінвея, вдівця з сусіднього села, якого коли-не-коли провідує нежонатий син. (Путній хлопець, до речі. Інженер. Не якийсь там простак. Добра була б пара для Валентини.) Обидва відмовилися. Бо вузьколобі. Він так їм і сказав, тільки непрямо. Тепер Степаненки й містер Грінвей з ним не балакають.

Українська громада в Пітерборо її не визнала. Вони теж усі вузьколобі. Їх не вразили її погляди на Ніцше та Шопенгауера. Вони прив'язані до минулого, до українського націоналізму, вони бандерівці. Вона ж — сучасна, емансипована жінка. Вони розпускають про неї підлітки. Кажуть, ніби вона продала материну козу й корову, щоб купити смальцю й намастити ним піку для зваблювання західних чоловіків. Дурне вони балакають. У її матері є кури й свині — і ніколи не було кози чи корови. Це показує, які дурні ті пліткари.

Він кашляє й плюється на тому кінці дроту. Він через це розбігся з усіма друзями. Якщо буде треба, відмовиться від рідних дочок. Стане самотній супроти світу — самотній, але з красивою жінкою поруч. Його слова ледве втримують емоції Великої Ідеї.

— Але ж, тату...

— Іще одне, Надю. Не кажи Вірі.

Мало шансів, що скажу. Я не говорила з сестрою вже два роки, зі сварки після материного похорону.

— Але ж, тату...

— Надіє, зрозумій, що в деяких аспектах чоловіка манять до жінки інші імпульси.

— Тату, прошу, позбав мене біологічного детермінізму.

Ой, та ну! Нехай навчиться на гіркому досвіді.

Може, це почалося ще до телефонного дзвінка. Може, це почалося два роки тому, в цій самій кімнаті, де він сидить тепер, де мати лежала, вмираючи, поки він міряв кроками будинок у нестямі горя.

Вікна відчинені, і вітерець, що теліпає напівзсунуті льняні штори, доносить запах лаванди з моріжка перед будинком. А ще пташиний спів, голоси перехожих з вулиці, грайливу розмову сусідської дівчини з її хлопцем коло воріт. У тьмяній чистій кімнаті моя мати годину за годиною хапала ротом повітря, поки з неї вислизало життя, а я годувала її морфієм з ложки.

Еластичне спорядження смерті — медсестринські латексні рукавички, непромокальна підстилка на ліжку, капці на губчастій підошві, упаковка гліцеринових супозиторіїв, що блищать, мов золоті набοї, пересувний умивальник з функціональною накривкою і з підбитими гумою ніжками, тепер повний грудкуватої зеленової рідини.

— Чи ти пам'ятаєш..? — Я знов і знов розказую їй історії з нашого з сестрою дитинства.

Її очі то світлішають, то гаснуть. У світлу мить — її доля в моїй — вона каже:

— Доглянь бідного Колю.

Коли вона вночі вмерла, з нею був він. Пам'ятаю рев його болю.

— Мене теж! Мене теж! Візьми мене теж!

Голос у нього нерозбірливий, здушений; руки й ноги не гнуться, наче заціпеніли в корчах.

Вранці, після того, як забрали її тіло, він сів у задній кімнаті з зацькованим виразом на лиці. Через якусь хвилинку сказав:

— Надіє, ти знаєш, що, крім математичного доведення, теорема Піфагора має ще й геометричне доведення? Дивись, яке воно гарне.

На аркуші паперу він малював лінії та кути, підписані маленькими буквами, і бурмотів над ними, розв'язуючи рівняння.

Він геть з'їхав з рейок, подумала я. Бідний Коля.

* * *

За кілька тижнів до смерті мати переживала, чи правильно вона лежить на подушках лікарняного ліжка. Сполучена проводами з монітором, що реєстрував мізерне биття її серця, вона жалілася на спільну палату, де побути самій можна було тільки за пересувною ширмочкою, та на докучливе сопіння, хропіння, кашляння старих людей. Здригнулася під байдужими куцими пальцями молодого фельдшера, що прийшов приліпити дроти над її всохлими грудьми і навіть не подумав прикрити їх лікарняною сорочкою. Бо вона була всього лиш хвора стара жінка. Кого хвилює, що вона подумала?

Іти з життя важче, ніж ти думаєш, сказала вона. Про стільки всього треба потурбуватися, перш ніж упокоїтися з миром. Коля — хто його догляне? Не дві ж її дочки — розумні дівчата, але такі сварливі. Що з ними буде? Чи знайдуть вони щастя? Чи забезпечуватимуть їх ті приємні, але непутящі чоловіки, з якими вони пов'язали долю? І три онучки — такі гарні, а й досі незаміжні. Ще так багато всього треба владнати, а сили вже нема.

Мати написала заповіт у лікарні, поки ми з сестрою Вірою стояли над нею, бо не довіряли одна одній. Написала тремтячим почерком, а дві медсестри засвідчили. Вона дуже ослабла, хоч так багато років була сильна.

Стала стара й хвора, проте її спадщина, всі її заощадження буяли повнокровним життям у кооперативному банку.

В одному вона була твердо переконана — тато не успадкує нічого.

— Бідний Микола, в нього нема розуму. Тільки дурнуваті плани. Краще вам обом поділити порівну.

Вона говорила своєю саморобною мовою — українською, побризканою словами на зразок гендблендера, саспендербельта, гардену.

Коли стало зрозуміло, що лікарі вже ніяк не допоможуть, її виписали додому вмирати. Сестра пробула з нею весь останній місяць життя. Я приїжджала по вихідних. Якось, як мене не було, сестра написала додаток до заповіту, котрий ділив гроші порівну між трьома онучками — мою Анною та її Алісою і Александрою — замість між сестрою та мною. Мати додаток підписала, а двоє сусідів засвідчили.

— Не переживай, — сказала я матері, поки вона була іще жива, — усе буде добре. Ми будемо сумувати, будемо за тобою скучати, але все в нас буде добре.

Однак добре в нас не було.

* * *

Її поховали на сільському цвинтарі, на новій ділянці, що межувала з чистим полем. Її могила була остання в ряду охайних нових могил.

Три онучки, Аліса, Александра та Анна, високі й біляві, кинули в могилу троянди й по жмені землі.

Микола, погнутий артритом, весь посірілий, з порожніми очима, в безслізному горі вчепився в руку моему чоловікові. Дочки, Віра й Надія, приготувались до битви за материн заповіт.

Коли гості повернулися з похорону додому, до холодних закусок і вкраїнської самогонки, ми з сестрою зітнулися на кухні. Вона була вбрана в чорний костюм з шовкового трикотажу, куплений у скромній крамничці ненового одягу в Кенсінгтоні. Туфлі прикрашені маленькими золотими пряжками, в руках «Гуччі» з невеличкою золотою застібкою, а на шії — тоненький золотий ланцюжок. На мені був комплект чорних речей, який я знайшла в «Оксфамі, добродійному магазині ношеного». Віра критично оглянула мене з голови до п'ят.

— Село селом. Ясно.

Мені сорок сім років, я викладаю в університеті, проте сестрин голос негайно зменшив мене до козуленосої чотирирічної дитини.

— А що в селі поганого? Мати була з села, — огризається чотирирічна.

— Це точно, — відрізає Старша Сестра. Закурює. Дим здіймається вгору елегантними спіралями.

Вона нагинається, щоб схвати запальничку в сумочку «Гуччі», і я бачу, що на її золотому ланцюжку висить медальйончик, схований за вилогами костюма. Він старомодний і не личить до стильного Віриного вбрання, наче щось недоречне. Я дивлюся. На очі наворачуються сльози.

— Ти носиш материн медальйон.

Це єдиний материн скарб з України — досить малий, і його вдалося сховати в підшитий край плаття. Це був подарунок її батька її матері на їхнє весілля. У медальйоні дві їхні фотографії вицвіло всміхаються одна одній.

Віра не відвела очей од мого пильного погляду.

— Це вона мені дала. — (Я в це не повірила. Мати знала, як я люблю цей медальйон і як хотіла його одержати. Віра його, мабуть, украла. Інших пояснень я не бачу.) — То що ти хотіла сказати про заповіт?